

راهکارهای پیشگیری وضعی از قاچاق لوازم خانگی (مورد مطالعه: شهر بندرعباس سال ۱۳۹۵)

تاریخ دریافت: ۹۶/۴/۲۵

تاریخ پذیرش: ۹۶/۷/۱۲

سیروس دالوند^۱، غلامرضا محمدنسل^۲

از صفحه ۶۹ تا ۸۴

چکیده

زمینه و هدف: امروزه قاچاق لوازم خانگی صدمه‌های فراوانی بر پیکره اقتصادی کشور وارد می‌کند. مشکلاتی نظیر کاهش تولید داخلی، افزایش بیکاری و گسترش بحران‌های اجتماعی و در نهایت به خطر افتادن امنیت ملی کشور؛ که آن را به موضوعی مهم تبدیل کرده و دغدغه بسیاری از مدیران دستگاه‌ها و سازمان‌های دولتی شده است. اگرچه در حال حاضر اقدام‌های خوبی پیرامون پیشگیری از قاچاق صورت گرفته و شیوه‌های مقابله‌ای متفاوتی نیز به کار برده می‌شود، ولی به نظر می‌رسد که هم‌زمانی و هم‌راستایی برنامه‌ها نیز بیش از پیش باید رعایت شود و از روش‌های پیشگیری از جرم قاچاق بهره بیشتر و مطلوب‌تری گرفته شود. این پژوهش قصد دارد با استفاده از فنون پیشگیری وضعی، راهکارهای مؤثر پیشگیری از قاچاق لوازم خانگی در شهر بندرعباس را مورد بررسی قرار دهد.

روش‌شناسی: پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه، پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش، شهر بندرعباس در سال ۹۵، شامل قضات، کارشناسان و وکلای امور جزایی، کلاتری‌ها و بخش‌های مبارزه با قاچاق، متخلفان، مجرمان و محکومان به حبس یا جریمه برای قاچاق لوازم خانگی است که از میان آنها به نسبت مساوی و با روش انتخاب تصادفی - طبقه‌ای ۲۰۰ نفر به‌عنوان حجم نمونه تعیین شد. برای جمع‌آوری داده‌ها، از پرسش‌نامه روا و پایا (آلفای ۰/۸۳) استفاده و داده‌ها با آزمون‌های آماری کولموگروف اسمیرنوف و تی نمونه اول تحلیل شد.

یافته‌ها و نتایج: یافته‌ها نشان داد که در راستای فن افزایش زحمت، بکارگیری فناوری، بیشترین تأثیر و در راستای فن کاهش تحریک، تغییر ساختار گمرک‌ها، کمترین تأثیر در پیشگیری وضعی از قاچاق لوازم خانگی در شهر بندرعباس را دارند. بنابراین تکیه بر این دو مولفه در پیشگیری وضعی از قاچاق لوازم خانگی به‌عنوان نقطه قوت در پیشگیری از قاچاق لوازم خانگی است.

کلیدواژه‌ها: پیشگیری از جرم، پیشگیری وضعی، فنون پیشگیری وضعی، قاچاق کالا، قاچاق لوازم خانگی

۱- کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج

۲- دانشیار حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه علوم انتظامی امین و دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج (نویسنده مسئول) رایانامه:

g_mnasl@gmail.com

مقدمه

مبارزه با قاچاق، موضوعی چندبخشی و به تعبیر بهتر فرابخشی است و به همین دلیل، به تنهایی از یک دستگاه یا سازمان نمی‌توان انتظار داشت که پاسخ‌گوی تمام ابعاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز باشد. ستادی به نام ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق بعد از تصویب قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی در خصوص قاچاق کالا و ارز در سال ۱۳۷۴ و به موجب ماده ۳۰ آیین‌نامه اجرایی آن، مصوب ۱۳۷۹/۳/۲۹، هیئت وزیران به منظور برنامه‌ریزی، هدایت، سیاست‌گذاری، هماهنگی و نظارت در حوزه امور اجرایی مبارزه با قاچاق کالا و ارز تشکیل شد و زیر نظر وزارت کشور شروع به فعالیت کرد.

قاچاق را به عنوان اقتصاد پنهان، سیاه، مخفی، بصری، خاکستری و کیود، غیررسمی، نامرئی، نامنظم، غیرقانونی، موازی، ثانوی، سایه‌ای، نهفته، زیرزمینی، غیرقابل ملاحظه و مشاهده نامشهود، گزارش نشده و ثبت نشده نیز می‌نامند.

قاچاق، چهار نوع زیان برای کشور دارد که شامل زیان‌های مردم، اصناف، تولیدکنندگان و حکومت می‌شود (بیابانی، ۱۳۹۱: ۱۲). از این رو توصیه می‌شود مسئولان مربوطه برای جلوگیری از این زیان‌ها، برنامه‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت تدوین کرده و اقدام‌های ویژه‌ای را با تعیین اولویت در دستور کار قرار دهند. باید اذعان داشت که پدیده قاچاق و قاچاق‌فروشی به هویت ملی کشور ضربه وارد کرده و تولید داخلی را تضعیف، اشتغال ناسالم را ترویج و اشتغال دائم را محدود می‌کند. بنابراین هیچ بعدی از قاچاق کالا و از جمله شیوه‌ها و شگردهای قاچاقچیان روشن و منطقی نیستند. خوشبختانه از دهه پایانی قرن بیستم، دولت به سمت اقتصاد آزاد حرکت کرده و از کنترل اقتصاد کاسته است و در این راستا، تجارت جهانی و سرمایه‌گذاری خارجی را نیز مورد توجه ویژه قرار داده و به بانک‌های خارجی نیز اجازه فعالیت داده است تا شرایط اقتصادی بهبود پیدا کند و انواع قاچاق کاهش یابد. قاچاق لوازم خانگی، معلول عوامل مختلفی است که مبارزه با آن، نیازمند عزم ملی و توجه دقیق به شاخص‌های علمی است. تجربه‌های قبلی نشان داده که در مبارزه با قاچاق لوازم خانگی، برخورد قضایی چندان موثر نبوده و توجه به راهکارهای فرهنگی، پیشگیرانه و ایجاد شغل، نقش موثرتری در کاهش قاچاق خواهد داشت. بدیهی است

تدوین قوانین، حمایت از تجارت و تولید داخلی و توجه به ارزش‌های انسانی و اخلاقی، موجب تأمین امنیت عمومی به‌ویژه در مناطق مرزی خواهد شد.

قاچاق (واردات غیررسمی)، پدیده شومی است که کم و بیش تمام کشورهای دنیا با آن مواجه هستند، ولی وسعت و عمق آن در کشورهای در حال توسعه، بیشتر از کشورهای توسعه‌یافته است، به طوری که در برخی از کشورهای در حال توسعه قاچاق بخش مهمی از فعالیت‌های اقتصادی جامعه را در بر می‌گیرد. امروزه قاچاق کالا زیان‌های فراوانی از نظر اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و امنیتی به کشور ما وارد کرده است به طوری که مقام معظم رهبری از آن به‌عنوان معضل امنیتی، اقتصادی و منطبق با خواست دشمن یاد کرده‌اند و بارها بر لزوم مبارزه بی‌امان با آن تأکید کرده‌اند. بنابراین برابر اعلام مسئولان ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز، بیشترین آمار قاچاق از طریق مبادی قانونی و رسمی صورت می‌گیرد و از سویی قاچاق پوشاک و لوازم خانگی در صدر کالاهای قاچاق قرار داشته که در این بین حدود دوسوم نیاز جامعه به صورت قاچاق لوازم خانگی وارد کشور می‌شود و هدف اصلی آن ضربه مستقیم به بازار و تولید داخلی است و در این بین شهرستان بندرعباس با داشتن دو گمرک بزرگ کشور (شهید باهنر و شهید رجایی) بیشترین حجم ورودی و خروجی کالا را به خود اختصاص داده است؛ یعنی ترخیص روزانه قریب بر ۴۰۰۰ محموله و کانتینر از گمرک شهید رجایی بندرعباس، که از مجموع این تعداد محموله، فقط ۲۰۰ دستگاه کانتینر به‌وسیله یک دستگاه ایکس ری (در صورت معیوب‌نبودن دستگاه) کنترل شده و هیچ‌گونه نظارت و کنترلی در خصوص دیگر محموله‌های گمرکی صورت نمی‌گیرد. تجربه‌های قبلی نشان داده است که در مبارزه با قاچاق کالا برخورد قضایی چندان ثمربخش نبوده و توجه به راهکارهای پیشگیری وضعی می‌تواند نقش مؤثری در کاهش قاچاق داشته باشد.

قاچاق لوازم خانگی در زمره جرایمی است که در مقاله‌ها و کتاب‌های حقوقی به‌طور صریح بدان پرداخته نشده است و در مواردی هم که به آن اشاره شده، ضمنی بوده و به‌طور کامل مورد بحث و بررسی قرار نگرفته است. قاچاق به فراخور موضوع آن به دسته‌های مختلفی تقسیم می‌شود که عبارت‌اند از: قاچاق مواد مخدر، قاچاق کالا،

قاچاق ارز، قاچاق انسان و قاچاق مشروبات الکلی. واردات رسمی لوازم خانگی سالانه ۴۵۰ میلیون دلار است؛ در حالی که آمار شرکت‌های بازرسی فروش ۵ میلیارد دلاری لوازم خانگی خارجی در بازار ایران را نشان می‌دهد که عمده آن قاچاق است. باید بررسی شود چگونه تفاوت بیش از ۴ میلیارد دلاری در این بازار شکل می‌گیرد. بررسی‌های آماری کارشناسان اقتصادی حکایت از سهم ۲۰ تا ۳۰ درصد از فعالیت‌های اقتصادی ایران به قاچاق کالا و اقتصاد زیرزمینی دارد و حدود ۵۰ درصد از فعالیت‌های زیرزمینی به قاچاق اختصاص دارد (موسایی و احمدزاده، ۱۳۸۹: ۷۰). هرچند دستیابی به آمار دقیق به دلیل آنچه که به آن اقتصاد زیرزمینی یا اقتصاد پنهان می‌گویند دشوار است؛ اما نتایج به‌دست آمده از بررسی آماری معاونت پژوهش، آمار و اطلاعات ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز ریاست جمهوری در شهریورماه ۱۳۹۲ حاکی از برآورد سالیانه ۱۹/۲ میلیارد دلار قاچاق در اقتصاد کشور است که از این رقم، ۱۶ میلیارد دلار حجم قاچاق ورودی به کشور و ۳/۲ میلیارد دلار برآورد حجم قاچاق خروجی از کشور است (طالبیان و الیاس‌وند، ۱۳۹۳: ۶۶). اگر هزینه ایجاد هر شغل ۷۰ هزار دلار باشد، در حدود ۲۰۰ هزار فرصت شغلی از بین می‌رود و یک هزار و ۸۰۰ میلیارد تومان فرار مالیاتی خواهیم داشت (بیابانی، ۱۳۹۱: ۱۱).

با توجه به رویکرد تحقیق مبنی بر پیشگیری از جرم و این که در چند دهه اخیر دانشمندان به‌جای مقابله با ناهنجاری‌های اجتماعی (معلول بزهکاری) بر مقابله با عوامل بروز بزهکاری تأکید دارند، این پژوهش در پی ارائه الگوهای مناسب برای کاهش ارتکاب جرم قاچاق لوازم خانگی و پیشگیری از آن است. با توجه به این که تصمیم مجرمان برای ارتکاب جرم، نوعی تصمیم اقتصادی و در نوع خود عاقلانه محسوب می‌شود و این که به تعبیری مجرمان در تلاش‌اند ساده‌ترین و کم‌هزینه‌ترین راه را برای ارتکاب جرم انتخاب کنند، ضرورت دارد برای شناسایی این عوامل و نقش آن‌ها در وقوع جرم و بزهکاری اقدام شود تا ضمن حذف برخی از این شرایط، برنامه کنترلی مناسب‌تری در حوزه مأموریتی تهیه شود به‌نحوی که نظارت پلیس بر مجرمان آسان‌تر و شرایط اجتماعی برای ارتکاب جرم دشوارتر شود.

باید در خصوص پیشگیری از قاچاق به انواع متعدد پیشگیری توجه لازم شود که از جمله کلارک، پیشگیری وضعی را تدابیر و روش‌هایی تعریف می‌کند که برای کاهش فرصت به‌سوی شکل خاصی از جرم نشانه می‌رود و نیازمند طراحی و مدیریت محیط مستقیم (صحنه و محل وقوع جرم) است، به‌گونه‌ای که سختی و خطر اقدام برای ارتکاب جرم را افزایش می‌دهد و سودانگاری مجرمانه را پایین می‌آورد (صفری، ۱۳۹۰: ۲۹۰).

گروه دیگری از جرم‌شناسان، پیشگیری وضعی از جرم را علت شناسایی جرم در خارج از شخصیت مجرم دانسته و معتقداند که پیشگیری وضعی عبارت است از اقدام‌های غیرکیفری که معادله جرم را برهم می‌زند و هزینه انجام بزه را بالا می‌برد، به‌نحوی که بزهارک بالقوه از ارتکاب جرم صرف نظر می‌کند. به عبارت دیگر، پیشگیری وضعی ایجاد تغییر در اوضاع و احوال خاصی است که انسان متعارف در آن مرتکب جرم نخواهد شد؛ اگرچه باید در مراحل ارتکاب جرم، یعنی جاذبه‌زدایی از جرم، بالابردن هزینه، سخت‌تر کردن ارتکاب جرم و خطرناک کردن (افزایش خطر انجام جرم) تغییرات اساسی ایجاد کرد.

در واقع پیشگیری وضعی با تمرکز بر دو عنصر فرصت و ابزار از طریق ایجاد مانع در دست‌یابی به جرم، در صدد پیشگیری از وقوع آن است؛ درحالی‌که پیشگیری اجتماعی از طریق کاهش انگیزه مجرمانه در پی جلوگیری از وقوع جرمی است که ممکن است ناشی از محیط اجتماعی، نظام سیاسی، وضعیت اقتصادی و معیشتی یک منطقه خاص باشد و باعث شود که تعداد زیادی از افراد آن منطقه به‌سوی ارتکاب یک جرم خاص تمایل پیدا کنند.

پیشگیری اجتماعی یکی از گونه‌های پیشگیری کنشی یا غیرکیفری است که با ایجاد اصلاح و تغییر در فرد و جامعه، به‌دنبال جلوگیری از ارتکاب جرم است. عده‌ای از صاحب‌نظران، پیشگیری اجتماعی را اقدام‌هایی می‌دانند که فقط در ارتباط با فرد قرار می‌گیرد. برخی نیز هم فرد و هم عموم جامعه را مؤثر می‌دانند؛ به عبارت دیگر پیشگیری اجتماعی یعنی مداخله در محیط اجتماعی عمومی مانند: محیط‌های فرهنگی، اقتصادی و سیاسی که نسبت به همه مشترک است و تأثیرگذاری بر محیط

اجتماعی شخصی که خاص خود فرد است؛ با این تأکید که کلیه این محیط‌ها در فرآیند جامعه پذیری یک فرد نقش داشته و دارای کارکرد اجتماعی هستند. بنابراین پیشگیری اجتماعی شامل آن دسته از تدابیر و اقدام‌هایی است که با مداخله در فرآیند رشد افراد، بهبود شرایط زندگی و سالم‌سازی محیط اجتماعی و طبیعی، به دنبال حذف یا کاهش علل جرم‌زا و در نتیجه پیشگیری از بزهکاری است.

بر اساس نظریه فرصت جرم، یک ضلع مثلث تکوین جرم، شخص بزهکار و ضلع دیگر آن بزه‌دیده و ضلع سوم هم موقعیت یا وضعیت است. ارائه‌دهندگان نظریه پیشگیری وضعی یا پیشگیری موقعیت‌مدار معتقداند که هدف پیشگیری اجتماعی از بین بردن عوامل خطر جرم است که افراد را مستعد بزهکاری یا بزه‌دیدگی می‌کنند؛ اما در عمل هیچ‌گاه نمی‌توان به حالتی رسید که تمام اقدام‌های پیشگیری اجتماعی به نتیجه برسد و دیگر هیچ بزهکار یا بزه‌دیده جدیدی به سطح جامعه اضافه نشود و روی همه بزهکاران موجود فعلی هم نمی‌توان صددرصد اقدام‌های اصلاحی انجام داد، بنابراین از نظر منطقی چاره‌ای نداریم جز اینکه بپذیریم پیشگیری اجتماعی به تنهایی ناقص است و باید در کنار آن تدابیر پیشگیرانه‌ای به کار بسته شود که با فرض وجود بزهکاران تحریک شده و بزه‌دیدگان بالقوه، موقعیت یا فرصت تقارن زمانی و مکانی میان بزهکاران و آماج جرم به وجود نیاید (محمدنسل، ۱۳۹۳: ۱۲۱).

در تمام پژوهش‌ها در خصوص آثار قاچاق کالا بر اقتصاد کشورها، این نتیجه گرفته شده است که قاچاق کالا نه تنها مانع رشد و نمو تولید داخلی شده بلکه موجب اختلال در تولید و حتی تعطیلی واحدهای تولیدی و بیکاری می‌شود. تردیدی وجود ندارد که کشورها در تمامی زمینه‌های تولیدی از مزیت نسبی برخوردار نیستند و به لحاظ یکسان بودن شرایط و عوامل تولید از نیروی انسانی تا مواد اولیه و انرژی و نیز فناوری و مدیریت، تولید برخی اقلام در سرزمین‌ها و کشورهای خاصی برتری داشته و کم‌هزینه‌تر صورت می‌گیرد. از این رو، کشور ما نمی‌تواند در هر زمینه‌ی تولیدی با کشورهای دیگر رقابت کند. اگر کالاهایی که ما در آن از مزیت نسبی برخوردار نیستیم، به طریق قاچاق و بدون تعرفه وارد بازار شوند، مصرف‌کنندگان با مقایسه قیمت، کالای خارجی را ترجیح داده و به این ترتیب، واحدهای تولیدی مشابه در

داخل کشور قادر به فعالیت نخواهند بود. به همین جهت است که حمایت از تولید داخل، بدون پیشگیری از قاچاق کالا امری محال و دست نیافتنی است. این پژوهش به دنبال پاسخ به این پرسش است که: فنون پیشگیری وضعی از قاچاق لوازم خانگی کدامند؟

پیشینه پژوهش

ابراهیمی (۱۳۹۳) در مقاله خود با عنوان «بررسی راهکارهای پیشگیری غیرکیفری از قاچاق کالا با تأکید بر قانون جدید قاچاق کالا و ارز» آورده است که قاچاق کالا، موضوعی با صورت‌ها و انواع متعدد و پیچیدگی‌های مختص به خود است؛ این موضوع از مشکلات مهم پیش روی کشورهای در حال توسعه، به خصوص ایران بوده و سهم عمده‌ای از منابع و نیروهای جامعه را به خود اختصاص می‌دهد و طیف گسترده‌ای از آثار مخرب فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی را به دنبال دارد. این معضل با خنثی کردن و یا کاستن سیاست‌ها و تدابیر اقتصادی و تجاری دولت‌ها، حیات اقتصادی فعلی و آینده کشور را به تهدید و چالش می‌کشد. علل و اسباب متعددی در ایجاد و توسعه بهتر اقتصاد کشور دخیل است که از آن می‌توان به مبحث قاچاق هرگونه کالا به خصوص در شهرهای مرزی کشور اشاره کرد. در این مقاله سعی شده است راهکارهای صحیحی در راستای از بین بردن یا کاهش قاچاق کالا بیان شود.

راشدی کرگان (۱۳۹۳) در مقاله خود با عنوان «بررسی و نقد پیشگیری وضعی از جرم در محدوده مرزهای زمینی» آورده است که پیشگیری وضعی از جرم در محدوده مرزهای زمینی به گونه‌ای است که از تمام راهکارها و رویکردهای پیشگیری وضعی برای جلوگیری از جرایم مرزی مانند قاچاق مواد مخدر، قاچاق انسان، قاچاق کالا و مشروبات الکلی یا حداقل کاهش آنها استفاده می‌شود. بنابراین با ارائه راهکارهای مبتنی بر رویکرد پیشگیری وضعی، سعی در کاهش جرایم مرزی که یکی از مشکلات و معضلات جدی کشورها است و نقد و بررسی راهکارهای یادشده از منظر حقوقی و جرم‌شناختی می‌شود که با وجود راهبردهای پیشگیری وضعی باز هم شاهد قاچاق کالا هستیم که در این مقاله سعی شده است راهکارهای صحیحی ارائه شود.

«دن فلیسنر» و «اف هنزل من» در پژوهشی با عنوان «پیشگیری از وقوع جرم از طریق طراحی محیطی و اداره امور پلیس جامعه‌گرا»، چنین نوشته‌اند: پیشگیری از وقوع جرم از طریق طراحی محیطی و اداره امور پلیس جامعه‌گرا را می‌توان به‌عنوان بخشی از راهکار جامعه برای اجتناب از جرم بررسی کرد. پیشگیری از جرم و همچنین همکاری میان پلیس و ساکنان یک منطقه در کاهش جرم و ترس از جرم تأثیر دارد و از طریق ارائه راهکارهایی که متناسب با مشکلات خاص باشد، به پیشگیری از وقوع جرم و ترس از آن کمک می‌کند.

پیشگیری: در استنباط مفهوم پیشگیری و مصداق‌های آن، دو جهت‌گیری کلی دیده می‌شود.

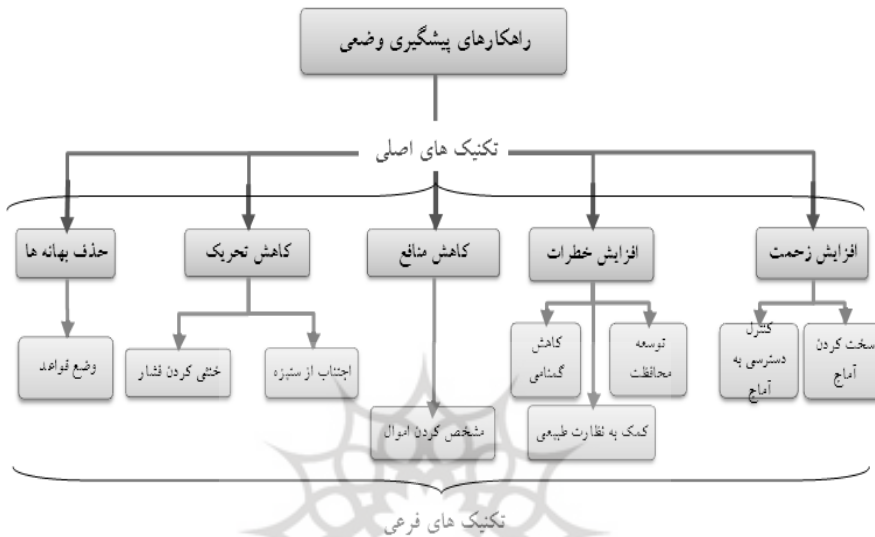
الف) مفهوم موسع پیشگیری: مطابق این مفهوم، انجام هر اقدامی که علیه جرم بوده و آن را کاهش دهد، پیشگیری محسوب می‌شود. براساس این برداشت، انواع تدابیر کیفری و غیرکیفری چه مربوط به قبل و چه مربوط به بعد از وقوع جرم، پیشگیری محسوب می‌شوند. در این تعبیر، حتی تعقیب و دستگیری بزهکاران، اعمال مجازات یا تعلیق اجرای آن، الزام آنان به جبران خسارت و فردی کردن مجازات توسط قاضی نیز پیشگیری به‌شمار می‌آیند. این مفهوم طیف وسیعی از اقدام‌های کیفری و غیرکیفری را در بر می‌گیرد (نجفی‌ابرنادآبادی، ۱۳۸۳: ۷۳۷).

ب) مفهوم مضیق پیشگیری: در جرم‌شناسی پیشگیرانه، پیشگیری مفهوم مضیقی پیدا کرده است. در این مفهوم پیشگیری به مجموعه وسایل و ابزارهایی اطلاق می‌شود که دولت برای مهار بهتر بزهکاری از طریق حذف یا محدود کردن عوامل جرم‌زا و یا از طریق اعمال مدیریت مناسب نسبت به عوامل محیط فیزیکی و محیط اجتماعی موجد فرصت‌های جرم، مورد استفاده قرار می‌دهد. پیشگیری دارای تقسیم‌بندی‌های مختلفی است، گاه آن را به «پیشگیری کیفری و غیرکیفری» و گاه به «پیشگیری کنشی و واکنشی» و زمانی نیز به «وضعیت‌مدار و فردمدار» تقسیم کرده‌اند. شماری از جرم‌شناسان با الهام از دانش پزشکی الگوی سه‌گانه - نخستین، دومین و سومین - پیشگیری از بزه‌کاری را ارائه نموده‌اند (محمندنسل، ۱۳۸۷: ۵۲۵). اما مشهورترین و رایج‌ترین انواع پیشگیری مطرح شده در جرم‌شناسی به دو گونه

پیشگیری اجتماعی و پیشگیری وضعی است (والر، ۲۰۰۵).
از نظر کلارک (۱۹۸۰) پیشگیری وضعی^۱ عبارت است از یک رویکرد پیشگیرانه که متکی بر کاهش فرصت‌های جرم است. از این منظر اقدام‌هایی کاهش‌دهنده این فرصت‌ها محسوب می‌شوند که متوجه شکل‌های خیلی خاص جرم باشند. و متضمن مدیریت، طراحی یا ایجاد تغییر در محیط باشند به نحوی که تا حد امکان اختصاصی و نیز ثابت و دائمی باشد و همچنین تا آنجا که ممکن است مستلزم افزایش تلاش برای جرم و نیز خطر جرم و کاهش در ماورای تصور شده توسط غالب مجرمان باشد (محمد نسل، ۱۳۹۳: ۱۲۳). فنون پیشگیری وضعی در سال ۱۹۹۳ توسط کلارک ارائه شد و شامل ۱۲ فن پیشگیری از انواع جرائم خیابانی و غارتگری بود. در سال ۱۹۹۷ «کلارک و هومل» دوازده فن اولیه را اصلاح کردند و با اضافه کردن دسته دیگری با عنوان «از بین بردن بهانه‌ها» آن‌ها را به ۱۶ فن افزایش دادند. به بیان دیگر، در پیشگیری وضعی هدف شناخت این واقعیت است که در خارج از محیط‌های مجرمانه چه موقعیت‌ها و وضعیت‌هایی وجود دارند که در ذهن مجرمان وسوسه ارتکاب جرم را به وجود می‌آورد تا با شناسایی آنها به پیشگیری از وقوع جرم بپردازیم (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۳: ۸۳۲).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

الگوی مفهومی پژوهش

روش‌شناسی

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرا، پیمایشی - میدانی است. جامعه آماری پژوهش، در شهر بندرعباس و در سال ۹۵ است، از آنجا که این پژوهش قصد دارد فنون پیشگیری وضعی را بسنجد و راهکارهای آن را ارائه دهد، بنابراین سنجش در میان افرادی از قبیل قضات، کارشناسان و وکلای امور جزایی، کلانتری‌ها و بخش‌های مبارزه با قاچاق، متخلفان، مجرمان و محکومان به حبس یا جریمه برای قاچاق لوازم خانگی، صورت گرفت. بر پایه جدول مورگان، برای جامعه نامحدود، تعداد نمونه ۲۰۰ نفر تعیین و نمونه‌گیری به روش تصادفی طبقه‌ای متناسب انجام شد. برای افزایش روایی و پایایی ابزار تحقیق پس از تهیه جدول تناظر، پرسش‌های تحقیق در اختیار اساتید راهنما، مشاور و صاحب‌نظران قرار گرفت و پس از رفع اشکالات و انجام دادن اصلاح‌های لازم، فرم نهایی پرسش‌نامه تهیه و در بین تعدادی از افراد (۳۰ نفر از جامعه آماری) توزیع و نظر آنها جمع‌آوری شد. در نهایت پس از اطمینان از اینکه پاسخگویان پرسش‌ها را درک کرده‌اند و مشکلی در پرسش‌نامه نیست، پرسش‌نامه نهایی توزیع و پس از تکمیل توسط پاسخ‌دهندگان جمع‌آوری و پایایی آن برای ۱۱

سؤال پرسش‌نامه، با آلفای کرونباخ ۰/۸۳۲ تأیید شد. در نهایت داده‌ها با آزمون‌های آماری کولموگروف اسمیرگروف، و برای بررسی توزیع داده‌ها و با توجه به توزیع نرمال داده، از آزمون‌های پارامتریک تی نمونه اول استفاده شد.

یافته‌ها

ویژگی‌های جمعیت مورد مطالعه

ویژگی‌های افراد جمعیت	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی
جنس	مرد	۱۷۰	۸۵
	زن	۳۰	۱۰۰
سن افراد	۲۰ تا ۱۵ سال	۳	۱/۵
	۲۱ تا ۳۰ سال	۵۴	۲۸/۵
	۳۱ تا ۴۰ سال	۱۰۴	۸۰/۵
	۴۱ تا ۵۰ سال	۳۸	۹۹/۵
	۵۱ سال و بالاتر	۱	۱۰۰
سطح تحصیل	دیپلم	۴۰	۲۰
	فوق دیپلم	۳۲	۳۶
	کارشناسی	۹۸	۴۹
	کارشناسی ارشد	۲۹	۹۹/۵
	دکتری	۱	۱۰۰
اشتغال	شاغل	۱۹۶	۹۸
	غیر شاغل	۴	۱۰۰

پژوهش‌های علمی و پژوهشی
رتال جامع علوم انسانی

انحراف معیار	میانگین وزنی	مد	نحوه پاسخگویی					شاخص‌ها	پرسش	
			خیلی زیاد کل	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم			
۰/۸۵	۴/۴۴	۵	۲۰۰	۱۲۳	۵۲	۱۹	۲	۴	فراوانی	تجهیزات الکترونیکی نوین (دستگاه‌های ایکس ری پیشرفته) در میدادی رسمی براساس فن افزایش زحمت
			۱۰۰	۶۱/۵	۲۶	۹/۵	۱	۲	درصد فراوانی	استفاده از پلیس متخصص در درب خروجی گمرک براساس فن افزایش زحمت
۱/۴	۳/۷۹	۵	۲۰۰	۸۵	۵۶	۲۱	۹	۲۹	فراوانی	نظارت دقیق بر سیر تشریفات گمرکی حین ترخیص کالا براساس فن افزایش خطر
			۱۰۰	۴۲/۵	۲۸	۱۰/۵	۴/۵	۱۴/۵	درصد فراوانی	گشت‌زنی پلیس در اسکله‌هایی که ظرفیت تخلیه و بارگیری در آنها پایین بوده (به‌منظور جلوگیری از تخلیه بار در ساعات غیراداری) براساس فن افزایش خطر
۱	۰/۷۵	۵	۲۰۰	۱۱۷	۴۵	۲۵	۸	۵	فراوانی	اجرای طرح تجهیز خودروهای ترانزیتی به سامانه فنی کنترل مصرف سوخت و مسیریاب براساس فن افزایش خطر
			۱۰۰	۵۸/۵	۲۲/۵	۱۳/۵	۴	۲/۵	درصد فراوانی	بکارگیری و توسعه مانیفست الکترونیکی، کارت هوشمند و استقرار سیستم آسیکودای جهانی براساس فن کاهش منافع
۱/۱۳	۳/۷۳	۵	۲۰۰	۶۹	۵۰	۵۲	۱۷	۱۲	فراوانی	راه‌اندازی و افزایش شهرک‌های صنعتی و تولیدی در استان براساس فن کاهش تحریک
			۱۰۰	۳۴/۵	۲۵	۲۶	۸/۵	۶	درصد فراوانی	ایجاد گمرکات اختصاصی براساس فن کاهش تحریک
۰/۹۱	۴/۱۶	۵	۲۰۰	۹۱	۶۱	۴۰	۶	۲	فراوانی	تعديل تعرفه‌های گمرکی براساس فن حذف بهانه‌ها
			۱۰۰	۴۵/۵	۳۰/۵	۲۰	۳	۱	درصد فراوانی	
۰/۹۶	۴/۱۳	۵	۲۰۰	۹۱	۵۹	۳۷	۱۱	۲	فراوانی	
			۱۰۰	۴۵/۵	۲۹/۵	۱۸/۵	۵/۵	۱	درصد فراوانی	
۱/۰۴	۳/۹۶	۵	۲۰۰	۷۷	۶۳	۴۱	۱۴	۵	فراوانی	
			۱۰۰	۳۸/۵	۳۱/۵	۲۰/۵	۷	۲/۵	درصد فراوانی	
۱/۲۲	۳/۶	۴	۲۰۰	۵۷	۵۹	۴۸	۱۹	۱۷	فراوانی	
			۱۰۰	۲۸/۵	۲۹/۵	۲۴	۹/۵	۸/۵	درصد فراوانی	
۱/۰۸	۳/۹۷	۵	۲۰۰	۸۵	۵۱	۴۲	۱۸	۴	فراوانی	
			۱۰۰	۴۲/۵	۲۵/۵	۲۱	۹	۲	درصد فراوانی	

بحث و نتیجه گیری

امروزه قاچاق کالا و ارز صدمه‌های فراوانی بر پیکره اقتصادی کشور وارد می‌کند. مشکل‌هایی نظیر کاهش تولید داخلی، افزایش بیکاری و آثار ناشی از آن، کاهش سرمایه‌گذاری‌های مولد، کاهش درآمدهای عمومی دولت، گسترش بحران‌های اجتماعی و درنهایت به خطر افتادن امنیت ملی کشور؛ که آن را به موضوعی مهم تبدیل کرده و دغدغه بسیاری از مدیران دستگاه‌ها و سازمان‌های دولتی را شکل داده است.

پدیده قاچاق کالا و ارز در کشور ما، واقعیتی کتمان‌ناپذیر است که به دلایل مختلف اجتماعی، اقتصادی و گاهی سیاسی، به‌ویژه در سال‌های اخیر، شکل گرفته و به‌دنبال آن عواقبی نیز برای دولت در پی داشته که مهم‌ترین آنها را می‌توان کاهش حقوق و عوارض دولتی، تعادل نداشتن بازار رقابتی، تقویت توان شبکه‌های مجرمانه و به‌پیروی از آن گسترش فساد مالی و اداری از طریق تبانی و ارتشا و درنهایت اختلال در بخش تولید و توزیع کشور نام برد.

براساس بررسی‌های انجام شده، در چارچوب پیشگیری اجتماعی، وضعی، کیفی، محیطی در پدیده قاچاق کالا و ارز باید اقدام‌های بسیاری صورت می‌گرفت که تاکنون یا انجام نشده و یا به‌صورت ضعیف و نامناسب اجرا شده است. براساس نتایج این پژوهش، راهکارهای پیشگیری وضعی از دیدگاه پاسخگویان به‌ترتیب: ۱- ایجاد عزم ملی و تقویت باور دولت‌مردان برای جدیت در مقابله با فساد؛ ۲- استفاده از تجهیزات الکترونیکی نوین (دستگاه‌های ایکس‌ری پیشرفته) در مبادی رسمی؛ ۳- تدوین قوانین و مقررات به‌منظور ایجاد انگیزه پلیس در برخورد با قاچاق و ۴- استفاده از ایست و بازرسی‌های فعال در طول ساحل و مسیرهای منتهی به خورها و اسکله‌های غیر مجاز، عنوان شده است.

پیشنهاد‌های کاربردی

به‌منظور پیشگیری و مبارزه همه‌جانبه با قاچاق کالا پیشنهاد‌های کاربردی که می‌تواند در این زمینه مؤثر واقع شوند، به‌شرح زیر اعلام می‌شود:

۱- نظارت دقیق بر سیر تشریفات گمرکی حین ترخیص کالا با تشکیل پلیس گمرکی (اقتصادی) در حکم واحدی مستقل و مجزا؛ از آنجا که مصادیق و موارد متعددی مبنی بر قاچاق کالا با پوشش ترانزیت از مبادی گمرکی کشور وجود داشته و بیشتر نیز فعالیت قاچاق‌چیان به‌صورت شبکه‌های تضمینی بوده است، بنابراین می‌توان بیان کرد در حال حاضر و با توجه به نبود کنترل و نظارت و تخلفات مأموران کنترلی و نظارتی، ترانزیت کالا از کشور به‌صورت یک تهدید جدی برای تجارت قانونی تلقی شده و همواره و به‌صورت مستمر قاچاق‌چیان از این موضوع نهایت بهره را برده‌اند.

۲- اجرای طرح تجهیز خودروهای ترانزیتی به سامانه فنی کنترل مصرف سوخت و مسیریاب؛ شفاف‌سازی مقررات و ضوابط حاکم بر ترانزیت زمینه فساد و سوءاستفاده را از بین می‌برد. از طرف دیگر، با توجه به وام‌ها و هزینه‌های جانبی و اقساط سنگین آن، خودروهای شرکت‌های ترانزیتی و حمل و نقل، رانندگان به حمل کالاهای قاچاق مجبور شده‌اند که واگذاری مناسب کامیون‌ها و تریلرها برای کاهش تخلفات مؤثر خواهد بود؛ که می‌توان با همکاری وزارت نفت، سازمان راه‌داری و حمل و نقل جاده‌ای و نیروی انتظامی با اجرای طرح تجهیز خودروهای ترانزیتی به سامانه فنی کنترل مصرف سوخت و مسیریاب، بر فعالیت شرکت‌های حمل و نقل نظارت کرد. همین تبادل اطلاعات دستگاه‌ها و مراجع مسئول و نظارتی در حوزه ترانزیت به‌منظور کنترل بهینه عملیات ترانزیت برای مبارزه با قاچاق کالا بسیار مؤثر است.

۳- ارتقای کیفیت تولید داخلی و بیدار کردن وجدان عمومی ملت نسبت به مصرف تولید داخلی؛ لازم است در مورد کالاها و خدماتی که هم‌اکنون در تولیدشان مزیت نسبی داریم، علاوه بر تلاش برای کاهش هزینه‌ها و بهبود کیفیت کالا و خدمات، برای افزایش صادرات نیز برنامه‌ریزی و بازاریابی در خارج از کشور انجام شود. از سوی دیگر، در مورد تولیداتی که در وضعیت موجود مزیت نسبی ندارند ولی با تغییراتی مزیت خواهند یافت، اقدام لازم صورت گیرد.

- ۴- شناسنامه‌دار کردن کالای وارداتی با استفاده از علائمی نظیر شناسنامه گمرکی یا هالوگرام (شناسه کالا، شناسه رهگیری).
- ۵- تعدیل تعرفه‌های گمرکی؛ تناسب نداشتن تعرفه‌های مقرر برای کالاهای وارداتی شکاف عمیقی میان کالاهای واردشده از طریق غیرمجاز و کالاهای اظهارشده گمرکی ایجاد می‌کند که جاذبه فرار از پرداخت عوارض و هزینه‌های مالی مربوطه را توجیه می‌کند. با برقراری نظام تعرفه‌ای متناسب، تمایل دست‌اندرکاران قاچاق تا حدود زیادی کاهش می‌یابد.

منابع

- ابراهیمی، حسن (۱۳۹۳)، بررسی راهکارهای پیشگیری غیرکیفری از قاچاق کالا با تأکید بر قانون جدید قاچاق کالا و ارز. چاپ اول. تهران: نشر میزان.
- استانویک، جان (۱۳۸۷)، الزامات پیشگیری از جرم در اوان کودکی. غلامرضا محمدنسل (ترجمه). تهران: مرکز تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا.
- بیابانی، غلامحسین (۱۳۹۱)، بررسی ابعاد قاچاق کالا و روش های مبارزه با آن، دو فصلنامه بررسی‌های حقوقی، سال پنجم، شماره ۲۵، ۲۷-۱۱.
- شجیعی‌گیسور، مجید (۱۳۸۶). قاچاق کالا. تهران: انتشارات معاونت آموزش ناجا.
- صفاری، علی (۱۳۹۰)؛ مبانی نظری پیشگیری از وقوع جرم، تهران: انتشارات تحقیقات حقوقی
- طالبیان، حسین و یاسوند، امین (۱۳۹۳). نقش پیشگیری اجتماعی در کاهش قاچاق کالا و ارز، فصلنامه کارآگاه، شماره ۲، ۳۸-۲۷.
- راشدی‌کرگان، ایوب (۱۳۹۳). بررسی و نقد پیشگیری وضعی از جرم در محدوده مرزهای زمینی، فصلنامه نظارت و بازرسی، شماره ۱۴، ۲۱-۱۳.
- دن فلیسنر و اف هنزل من، جرمی تراویس، حسین بختیاری و لیلا اصل‌علیزاده (مترجمان). (۱۳۷۶). پیشگیری از وقوع جرم از طریق طراحی محیطی و اداره امور پلیس جامعه‌گرا، چاپ دوم. تهران: انتشارات معاونت آموزش ناجا.
- قاضی، حمید (۱۳۷۸). پیشگیری از جرم و اقدام‌های تقنینی مرتبط، فصلنامه

نظارت و بازرسی، شماره ۲، ۲۸-۱۲.

- محمدنسل، غلامرضا (۱۳۹۳). کلیات پیشگیری از جرم. تهران: نشر میزان.
- موسوی، سیداحمد (۱۳۸۹). بررسی علل و عوامل مؤثر بر قاچاق کالا و پیامدهای اجتماعی و فرهنگی قاچاق. چاپ چهارم تهران: نشر میزان.
- نجفی ابرنآبادی، علی حسین شهرام ابراهیمی. (۱۳۸۳). مباحثی در علوم جنایی، تقریرات درس جرم‌شناسی مقاطع دکتری و کارشناسی ارشد.
- Waller, Ervin (2005). Crime prevention that works, New York Oxford university Press.

